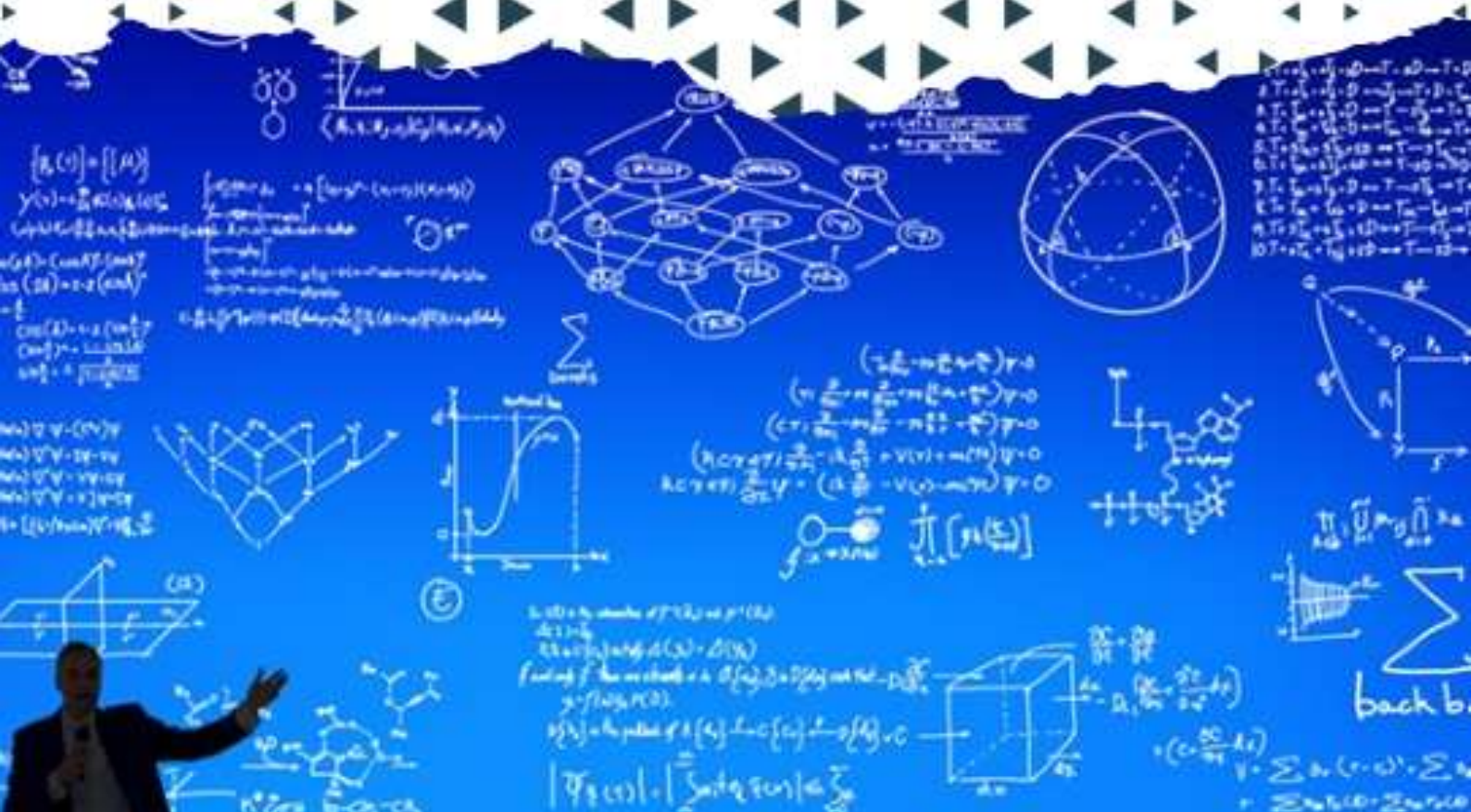

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

ZAMONAVIY ILM-FAN VA TA'LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

+998335668868

<https://innoworld.net>

Google Scholar doi

zenodo

OpenAIRE

2025

**«INNOVATIVE WORLD» ILMIY TADQIQOTLARNI QO'LLAB-
QUVVATLASH MARKAZI**

**«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2025-YIL № 5-SONLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

OpenAIRE

**Academic
Resource
Index
ResearchBib**

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

Volume 2 Issue 5 | 2025 |

+99894 5668868 | @Anvarbek_PhD

Page | 2

YUNONISTONDA NAZARIY FANLARNING VUJUDGA KELISHI**Ismoilov Davronbek Ilxomjon o'g'li**

Termiz Davlat Pedagogika instituti o'qituvchisi.

Ibragimova Laylo Baxtiyor qizi,**Karimova Jasminaxon Mustafouqul qizi**

Termiz Davlat Pedagogika instituti talabalari

Annotatsiya. Mazkur maqolada Qadimgi Yunonistonda shakllangan nazariy fanlarning insoniyat ilmiy tafakkuri rivojidagi tarixiy ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda bilimning amaliy faoliyatdan ajralib, mustaqil nazariy fan sifatida shakllanishi, mantiqiy-isbotiy metodning yaratilishi hamda abstrakt tafakkurning rivojlanishi asoslab berilgan. Yunon olimlari tomonidan fanlarning tizimlashtirilishi, matematikaning namunaviy nazariy fan sifatida mustahkamlanishi va tabiiy fanlarning sabab-oqibat munosabatlari asosida izohlanishi yoritilgan. Shuningdek, yunon nazariy fanlarining Rim davri, Sharq uyg'onish davri va Yevropa ilm-fani taraqqiyotiga ko'rsatgan uzluksiz ta'siri ochib berilgan. Maqola fan tarixi, falsafa va matematika o'qitish metodikasi yo'nalishlari uchun ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: nazariy fanlar, Qadimgi Yunoniston, ilmiy tafakkur, mantiqiy isbot, abstraksiya, fanlar tizimi, matematika tarixi.

Kirish. Ilm-fan taraqqiyoti tarixida Qadimgi Yunoniston alohida va beqiyos o'rin tutadi. Aynan shu hududda insoniyat tarixida birinchi bor fan amaliy ehtiyojlardan nisbatan mustaqil holda, sof nazariy tafakkur mahsuli sifatida shakllandi. Avvalgi sivilizatsiyalarda ilmiy bilimlar asosan amaliy maqsadlarga — yer o'lchash, qurilish, taqvim tuzish, savdo hisob-kitoblariga xizmat qilgan bo'lsa, Yunonistonda bilimning o'zi alohida qadriyat sifatida qarala boshlandi. Bu jarayon nazariy fanlarning vujudga kelishiga olib keldi.

Mazkur maqolada Yunonistonda nazariy fanlarning paydo bo'lish sabablari, falsafiy asoslari, yetakchi fan sohalari va ularning tarixiy ahamiyati tizimli ravishda ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

1. Nazariy fan tushunchasi va uning mohiyati

Nazariy fan — bu borliq hodisalarini bevosita amaliy foydadan qat'i nazar, ularning ichki qonuniyatlari, sabab-oqibat bog'lanishlari va umumiy prinsiplarini aniqlashga qaratilgan ilmiy faoliyat shaklidir. Nazariy fanlar uchun abstraksiya, mantiqiy xulosa, isbotlash va tizimlashtirish asosiy metodlar hisoblanadi.

Qadimgi Yunonistonda nazariy fanlar quyidagi asosiy belgilar bilan ajralib turgan:

- bilimning amaliy faoliyatdan ajralishi;
- mantiqiy fikrlash va isbotga asoslanish;
- umumiy tushunchalar va kategoriyalar bilan ishlash;

- ilmiy bilimni tizimli shaklda bayon qilish.

2. Yunonistonda nazariy fanlar vujudga kelishining ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlari

2.1. Polis tizimi va erkin fikrlash muhiti

Qadimgi Yunoniston jamiyati polis — shahar-davlatlar shaklida tashkil topgan edi. Polis hayotida erkin fuqarolar siyosiy, ijtimoiy va madaniy hayotda faol ishtirok etganlar. Ochiq munozaralar, xalq yig'inlari va bahs-munozara madaniyati mantiqiy fikrlashni rivojlantirdi.

Bu muhitda har qanday fikr dalil va asos bilan isbotlanishi talab etilgan, bu esa nazariy tafakkurning rivojiga kuchli turtki bergan.

2.2. Qulchilik jamiyati va intellektual mehnat

Qullarning jismoniy mehnati erkin fuqarolarga ilmiy va falsafiy izlanishlar bilan shug'ullanish imkonini berdi. Natijada aqliy mehnat jamiyatda alohida ijtimoiy ahamiyat kasb eta boshladi.

2.3. Savdo va madaniy aloqalar

Yunonlarning Misr, Bobil va Sharq mamlakatlari bilan savdo va madaniy aloqalari amaliy bilimlarning Yunonistonga kirib kelishiga sabab bo'ldi. Biroq yunonlar bu bilimlarni shunchaki o'zlashtirib qolmay, ularni **nazariy jihatdan qayta ishladilar**.

3. Mifologik tafakkurdan nazariy tafakkurga o'tish

Nazariy fanlarning vujudga kelishida **mifologik dunyoqarashdan voz kechish** muhim burilish bo'ldi. Mifologiyada hodisalar ilohiy kuchlar bilan izohlangan bo'lsa, yunon mutafakkirlari tabiat hodisalarini **aqliy va mantiqiy asosda tushuntirishga** intildilar.

Ioniyalik faylasuflar — **Fales, Anaksimandr, Anaksimenes** — tabiatning asosini moddiy elementlar bilan izohlab, ilmiy tafakkurga asos soldilar. Bu jarayon "mifdan logosga o'tish" deb ataladi.

Qadimgi Yunonistonda shakllangan nazariy fanlar insoniyat ilmiy tafakkuri tarixida tub burilish yasadi. Yunon olimlari tomonidan yaratilgan ilmiy yondashuv, mantiqiy fikrlash usullari va nazariy bilimlar keyingi ming yilliklar davomida fan taraqqiyotining asosiy yo'nalishini belgilab berdi. Yunon nazariy fanlarining tarixiy ahamiyati ularning nafaqat o'z davri, balki butun insoniyat sivilizatsiyasi rivojiga ko'rsatgan chuqur va barqaror ta'siri bilan belgilanadi.

Yunonistonga qadar mavjud bo'lgan ilmiy bilimlar asosan amaliy ehtiyojlar — qurilish, yer o'lchash, hisob-kitob va taqvim tuzish bilan bog'liq edi. Yunon nazariy fanlarining eng muhim tarixiy ahamiyati shundaki, **bilim amaliy faoliyatdan ajralib**, mustaqil nazariy tadqiqot obyektiga aylandi. Bilimning o'zi qadriyat sifatida qaraldi.

Bu holat fanning yangi maqomini belgilab berdi va ilmiy izlanishlarning maqsadini kengaytirdi.

Xulosa. Yunonistonda nazariy fanlarning vujudga kelishi insoniyat ilmiy tafakkuri tarixidagi eng muhim bosqichlardan biridir. Fan amaliy ehtiyojlardan ajralib, mustaqil nazariy faoliyatga aylangan, mantiqiy fikrlash va isbotlash ilmiy bilishning asosiy mezoniga aylangan. Yunon mutafakkirlari tomonidan yaratilgan ilmiy metod va nazariy qarashlar bugungi zamonaviy fan rivojining mustahkam poydevorini tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. **Evklid.** *Negizlar (Boshlang'ichlar).* — Tarjima va izohlar bilan. — Toshkent: Fan, 1985.
2. **Kline M.** *Mathematical Thought from Ancient to Modern Times.* — New York: Oxford University Press, 1972.
3. **Boyer C. B., Merzbach U. C.** *A History of Mathematics.* — 2nd ed. — New York: John Wiley & Sons, 1991.
4. **Struik D. J.** *A Concise History of Mathematics.* — New York: Dover Publications, 1987.
5. **Al-Xorazmiy.** *Al-jabr va al-muqobala haqida qisqacha kitob.* — Toshkent: Fan, 1974.
6. **Al-Beruniy.** *Tanlangan asarlar.* — Toshkent: Fan, 1968.
7. **Umar Xayyom.** *Algebraik risolalar.* — Toshkent: Fan, 1976